

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXVIII. évf.

Május—Junius. 1893.

3-ik füzet.

A természet Tompa Mihály költészetében.*)

A természet hajszálnyira sem tér el a saját változhatatlan törvényeitől. Szeszélyei nincsenek, még torz alkotásai sem neveltségesek soha; azt pedig, miben az emberi élet olyan gazdag: a rútát alig ismeri. De ezzel szemben az ég, föld és tenger dolgainak berendezésében, tüneményeik sokféleségében ezer meg ezer változatban jelenik meg a szép. A fölemelkedő hegyóriások és a bokor aljában nőtt virágcska, a csillagos égboltozat és a fűszálon rezgő harmatcsepp, a földet rázó mennydörgés és a bogár alig hallható czirpelése között nagy a távolság, s e nagy távolság rakva van olyan dolgokkal, a mik kellemes hullámzásba hozzák, vagy fenséges érzelmekhez emelik a fogékony lelket és benne üdvös gondolatokat ébresztenek.

Általában a természetről is elmondhatni, a mit Petőfi a puszta-ról mond, hogy csak barátai előtt teszi le a szépségeit fedő sűrű fátyolt, tárja föl szépségeit. A megszokással járó közömbösségnél fogva éppen azok érzik ritkábban és kevésbé hatása gyönyörét, kiknek a „tündér-kisasszony“ mindig szeme előtt áll egyik vagy másik alakjában. Maga a hatás, csak nem válik tudatossá, el nem marad.

A tenger csodái a hajóst, a virágos mező a földmivest kevésbé érdeklik, mint más halandót. Ha azonban akármelyik egyszer hosszabb időre más természeti jelenségek társaságába kerül, lelke mindjárt sínleni kezd a változást; később a régi ösmerősök vizontlátása sok apró öröme ad okot. A székely vadregényes hegyeinek, az alföldi délibábos rónáinak előbb észre sem vett szépségeit akkor tudja igazán észre venni, ha tőlök egy időre meg volt fosztva.

A külső viszonyok észrevétlen hatására más jellemvonások, más gondolkozásmód és más kedélyvilág fejlődnek tengerpartok vagy szigetek lakóinál, az északon vagy délen élő népfajoknál és más a természeti hatásoktól távol élő városi embereknél. Ez azonban inkább a környezet, mintsem a természeti szép okozta alakulás.

A természetihez való ragaszkodás az izlés fejlődésének iránya szerint népeknél, úgy mint egyes embereknél más-más fokú. Azt pedig, hogy a szép eszméje minő formában hatott legjobban egyes nemzet lelkére, legvilágosabban láthatjuk költészetéből. A mely letűnt nemzetnek költészete nem maradt reánk, szép érzéke irányáról más történelmi emlékeiből nem tudhatunk semmit.

A régi zsidó nép lelkét nemzeti istene eszméjéhez fűződő érzel-

*) Ez értekezés, valamint a két következő és az igazgató bezíró beszéde tanári beiktató ünnepélyen olvastattak. (L. előző füzetünk 104—108. l.)

mek és gondolatok foglalkoztatták első sorban. Reánk maradt költészetében is főképpen ezen eszmekör szépségei ragyognak. De ezzel kapcsolatban az Isten alkotta természet szépségei iránt is igen nagy volt e népben a fogékonyság. A zsolnárokban és az ó-szövetség más költészeti alkotásaiban természeti képek és hasonlatok bőségesen találhatók. Sok jött át közülök szépsége miatt a keresztény népek irodalmába.

A régi görögök minden irányban kifejlődött gazdag költészete, mely a társadalmi élet viszonyaiban és az emberi lélekben nyilatkozó szépnek sokféle formáját bámulatos módon örökítette meg, a természethez való mélyebb ragaszkodásról is tanuskodik. A görög képzelődés a tüneményvilág mozzanatait mythológiájában kedves mesékké dolgozta fel. Az a jelenség, hogy *a szél elűzi az égről a felhőket*, élő történetté változott, mikor úgy adták elé, hogy Hermes isten (a szél) születése után csakhamar elszökik bölcsőjéből és elloppja Apollo isten (a nap) teheneit (felhők). Oedipus és Perseus megölik apjokat: a nap megöli a sötétséget, a melyből született. A hajnalt egy szép istennőnek, a napot pedig azt szerelmével üldöző istennek kellett gondolni s mindjárt készen volt egy szép mese. Az erdők, hegyek, patakok kellemes hatásai szép nőkké váltak a népképzeletben s aztán mint nymphák éltek a közhitben. A görög mythológiának számos más, különben érthetetlen isten-meséje, szintén hasonló eredetű. A természeti erőknél megannyi külön istenkéz működését látta az elevenítő képzelet. S ekkép a nép hitében az ég a földdel, az istenek az emberekkel batátságos közeli viszonyba jöttek. Az élet megszépült. Az istenek természeti alapú meséi aztán a költészet örökszép gyöngyeivé váltak.

A rómaiak költészete, jóllehet majdnem egészen görög befolyás alatt állott, a természet hatásának kevesebb nyomát mutatja. Róma gyermeke azt az erkölcsi szépet tudta mélyebben érezni, mely állama politikai erejének, fegyverhatalmának és hódító nagyságának fenséges hatásában nyilvánult. És ez aesthetikai érzéke foglalkoztatására bőséges anyagot nyújtván, vonzalma a természeti szép iránt kevésbé fejlődött ki.

A modern népeknél, melyeknek szépérzéke a classicus görög és római művészet s irodalom emlőjén táplálkozva indult sajátos irányú fejlődésnek, a természet szeretete annál általánosabb vonás mind költészetükben, mind más művészetekben, minél közelebb jövünk napjainkhoz. Ma már, a miben igen nagy része van a természettudományok örvendetes nagy haladásának is, a természet törvényszerű működésének csodálása a pantheismus tulságába, vagy a naturalismus mosdatlan szertelenségeibe is hamar beleragadja az embereket.

A magyar költészet későre kezdett a saját lábán járni. Népünk mindig nagy kedvét találta a zengzetes beszédben, dalban és énekben s állított is elé mindig a saját használatára, a miben kedvét töltte. Hogy azonban régebben népköltészetünknek mi volt a sorsa, ismeretes. Az igazi virágénekeket a műveltebb osztály figyelemre sem

méltatta; az ezekben szépet kereső izlés kora, hogy ne mondjam: divatja, későre jött el.

Már az a régi elnevezése a népdalnak, hogy *virágének*, megengedi a föltevést, hogy a régi magyar népköltészetnek volt valami köze a virágokhoz. A megmaradt népies eredetű versek pedig határozottan meggyőznek arról, hogy bennök több a természetből vett elem, mint idegen minták után induló verselőinknél. Ha hozzá még népdalgyűjteményeinket is megvizsgáljuk, tisztán áll előttünk az, hogy a magyar kedélyre mindig hatása volt a természetnek.

Mikor aztán nagy későre, a jelen évszázban költészetünk alapjául a népköltészetet kezdték tekinteni és költőink a magyar természetnek mindenben megfelelő módon kezdték énekelni, nyomban egész költészetünkön észrevehető a kültermészet hatásának számos nyoma. Legnagyobb költőink: Tompa, Arany, Petőfi mindhárman valódi barátai a természetnek is. Utánok is valamennyi költőnknek oly éles érzéke van a természeti szép iránt, hogy ez ma nem egyes költők egyéni, hanem költészetünk nemzeti jellemvonásának tekinthető. Hány műkedvelő versíróknál nem maradna semmi szép, ha a természet-leírásokat és képeket elvennők! S melyik az a férfi vagy nő, a ki a hímes mezőt, az égbeszálló pacsirtát, a kellemes tavaszt, meg a sárga őszt, első szelelmi érzései mellett külön-külön is meg nem éneklé abban a korban, melyben majdnem mindnyájunkat meg szokott szállni a verselés vágya?

A természethez való ragaszkodás irodalmunkban legnagyobb fokban a Tompa Mihály költészetében jelentkezik. Ő nem értett úgy a magyar férfi- és nőjellemelek epikai megalkotásához, mint Arany János; érzelmvilágában nem volt annyiféle magas gondolat, mint a Petőfiében: de a természetnek rajongásig menő szeretetében mindkettőt felülmulja. Ez borongó, bús kedélyének földérítője, vigasztalója, ártatlan örömeinek forrása, sok szép gondolatának szülője s ezért költészetének egyik főjellemvonása. Tompa mondhatni egész életét falún élte. Mint a nép gyermeke, hivatalánál fogva az *egyszerű nép őre*, a nagyvilág divatoskodásait költészetében sem ismerte. A parádés művelt emberek vadabb szenvedélyeit, durvább szeszélyeit tanulmányozni nem volt alkalmá s azért festeni sem próbálta. Mintegy érezve, hogy epikai ereje gyöngé, nehezebb vagy finomabb jellemkérdésekbe nem vágta a fejszóját. A mit az intrikában gazdagabb nagyvilágban, a hol kis idő alatt is mély léleksebeket kapott, alkalma nyílt megismerni, az épen elég volt arra, hogy lelke pessimismussal teljék meg, a mit aztán falusi életében csak enyhített a romlatlan nép köre és a *jó természet*, de nem gyógyíthatott meg soha semmi-féle hatalom.

Költeményeinek egész sora a természettel való meghitt viszony szüleménye: *A patak, Zivatar, Pünkösdi reggelén, Tornáczomon, Az őszi, Őszszel, Őszszel születtem, Távolból, Tavaszkor* és még sok más, továbbá népregéi nagyobb része, virágregéi mind, ezt a barátságot ünneplik. Regéi nagyobb része ugyanis nem számítható az elbeszélő művek közé, tehát mint regék szóba sem jöhetnek, de annál

nagyobb becsűek, ha nem nevök után indulva, annak nézzük, a mik valóban: a Tompa műzsája örök-kedvességű természet hatás szülte alkotásainak.

Más irányú lyrai költeményeibe is mindegyre szó természet-magasztaló részleteket. Fájó szívével vad rengetegbe megy, hol a vándor fuvalmak ajka tündérregét beszél s ott a magányban éneklí a nagy, dicső természetet! (*Hárfám.*) Kert legyen apró gyermekinek könyve; a szív első táplálékot a jó, de nem mérges természetől vegyen. Bár mehetne a szabadba, — írja Szemere Miklóshoz beteg ágyán, — a hová lelke szüntelen vonzza. *A küzdés* című versében:

„Köny szökik szemembe, ha a völgyi fákat,
Régi ismerősim, elszáradni látom.“

Máskor meg:

„Szent természet! dajkálkodó anyám,
Szeretlek én kimondhatatlanul!
Gyönyör s megnyugvás lelke száll reám,
Lombod, virágod ha sarjad, ha hull.
Tanulni menvén hozzád: megjövök
Édes kincsekkel, mint a fürge méh.
Meggönnyebbülök karjaid között,
Ha szívem bú, szemem köny terhelé.“

(*Előhang* virágregéihez.)

A szeretetért a természet viszont nagyon háládatos barátja iránt: hegy, völgy, mező, patak, pusztá és rengeteg ezer apró örömben részesítik. Még holta után is: a költő sírját a tavasz virágokkal ékesíti, hantján az örökhűség fényében égnék a harmatcseppek.

Nem lesz érdektelen mindjárt egy külön pillantást vetni népdalaira, mert ezekben igazán művészi kezekkel dolgozik s első sorban és tisztán népies, helyesebben: nemzeti.

Sajátos vonása a magyar nép dalainak, hogy bennök a gondolat rendesen természeti kép kíséretében jelenik meg:

„Marosszéki piros párizs,
Hej, piros az én rózsám is.“

A kép mintegy elősegítője annak, hogy az érzelem szavakat találjon: *a piros alma* fogalmához *a piros arc* gondolata csatlakozik. Néha azonban a népdal külső és belső képe között összefüggés bajosan vagy épen nem található. Hogy ebben:

„Sárga uborkának zöld a levele“,
„Ennek a kis lánynak nincs szereteje.“

vagy ebben:

„Kőház mellett csukros székfű elterjedt;
Nekem bizony egyik-másik nem kellett.“

A természeti és az érzelembeli kép miféle alapon jött kapcsolatba, nehéz volna megmondani.

A Tompa népdalai nemcsak naiv felfogásuk, zamatos nyelvök, hanem a képek csoportosítása tekintetében is a nép ajkán született daloknak méltó társai.

„Tó közepén bokor sás,
Ha nem szeretsz, szeret más.“

E népdalát olvasva, szintén kérdezhetnők a két gondolat összetartozásának okát. A „Télen nyáron pusztán az én lakásom“ kezdetűben, melyet sokan népdalaink között a legsikerültebbnek tartanak, a pusztai képek és a falusi élet jelenetei valóságos művészi szerkezet mellett adják a kedves naiv érzelmekhez és gondolatokhoz a külső formát. Más népdalai is hasonló szerkesztésűek. A kiszáradt eperfa bús madarával és a szerető után búsongó ifjú hangulata; a három mezőn, három határon termő búzavirág és a kék szem hatása; a habtalan tó körüli csend ellentétben a szerelmes szív féltékenységgel; az ezerjófű-szedés és a szerelmi bánat gyógyításának gondolata; ezek közül mindenik, természeti képnek csoportosítása megfelelő érzelmekkel.

Néha egy dalnak mindenik versszakaszában más-más képhez fűződik a gondolat. Például „Esik eső a határon“ kezdetűben: a hóval borított mező, a holló fekete ruhája, a hajnal pirossága, meg a karc-sú jegenye, a külső képek, melyek versszakazonként a fehér test-szín, a barna piros arcz és karc-sú termet után való sovárgás érzésének lefestésére szolgálnak.

Tompa nemcsak népdalaiban, hanem valamennyi lyrai költeményében pazar kezekkel használja föl természet-szeretetének ajándékait; nyelve csinos apró képekben és díszes hasonlatokban fölötte gazdag. Ezekkel ad gondolatainak élénkséget, költeményeinek sajátos eredeti szint és néha bájt. Ilyenek: a költő dala tüzláng, mely áthív, világol; hajad, miként az éjfé, fekete, villámlás két szemed tekintete; az élet, mint az égbolt, hol borongó, hol derült; (isten) mély kútfeje a szeretetnek! *te tenger vagy, harmatcsepp* legyek én; az ibolya a tavasz mosolya; (szívem) szerelme olyan lenne, oh, leány, mint a másodvirág az őszi fán. De, minek hozzak föl többet, mikor helyökről elvéve, úgysem olyan szépek! Aztán költői nyelve képekben annyira gazdag, hogy nem egy olvasójának juthat eszébe: mézből sem jó a sok. Valóban a sok természeti kép is egyik ok lehet, hogy húzamosb olvasás után a Tompa költői nyelve veszt új-sága ingeréből, s némi egyszínűséget, modorosságot mutat.

Képei és hasonlatai között olykor közönségeseket is találunk, milyenek: *boldog, mint a vízben a hal (Halász és aranyhal), a természet síri álma (Megnyugvás), mint a darázs kizúdult; de ízetlent, a milyen: kit a kincsvágy űz, mint szag a saskeselyűt (Adós fizess), vagy hibást, mint: az éjharang a halálcsend néma nyelve (Éji kép),* alig találtam néhányat.

Nem a természetből vett képek tekintetében költői nyelve sze-génynek mondható. Míg amazokkal pazar kezekkel bánik, addig az emberi élet és cselekvények sokféleségéből elenyészőleg keveset ve-szen. Ellentétei, a mikben a Petőfi nyelve olyan gazdag, kevés szá-múak. Tompa pap is volt, innen a biblia hatása többször meglátszik költészetében; innen van az is, hogy néha papiasan keneteskedik, a mi a költői hatásnak többször kárára van.

Költészetének igen feltűnő és kiváló jellemvonása az erkölcs-nemesítő irány. Életelveit természeti dolgokból vonja el akárhányszor; az emberi hibákat a természetnek tökéletességeivel szembe állítva rója meg. Egy reggeli sétájában a sürgő hangyanépet, mint a közös munka és egyetértő törekvés példáját köszönti s keserű humorral teszi megjegyzéseit:

„Nálunk nem így van a dolog! — —
 Egymást felfalni érdekink
 Csatáiban készek vagyunk;
 Fordítjuk a köpenyeget,
 Eladó lesz hitünk, szavunk. — — —
 És jó hangyák! ti rajtatok
 A külső köntös feketé;
 Nálunk belől hordozza azt
 Sok ember lelke, érzete.“

Máskor a madárfészek kellemes leírásában jelenik meg élő példának a családi boldogság vonzó képe és az az intés, hogy egyszerű sorsban is legyünk megelégedve:

„Szerellemnek, boldogságnak
 Csendes kis tanyája!
 Hogy elbűjtál a bokornak
 Ernyős zugolyába!
 Jobb is itt, mint a magasban!
 Vész van ott, — s az ágrúl
 Hamarabb hull őszzsel a lomb,
 Hamarabb lesárgúl.“

Erkölcsmenesítő iránya irodalmunkban páratlan virágregéiben lép legszerencsésebb frigyre természet-szeretetével. E költemények azért is különösebb figyelmet érdemelnek, mert a nőknek vannak szánva; Tompa azoknak kedélyéhez illő hangon, utólérhetetlen édes, lágy nyelven ír a megszemélyesített virágokról. Tartalmukat a fiatalság, legtöbbször a leányok életéből ellesett gondolatok és érzelmek teszik. Az *ibolya álmai* képeben a magával elégedetlen leányka teljesülhetetlen vágyaival foglalkozik; a *mécsvirág*, mint egy tetszelgő, feltűnni vágyó, hiú nő van megszemélyesítve, a ki szerényebb társait lenézi; a *szarkaláb* nőt keres, rendre veszi a büszke rózsát, a bűvös liliumot, az epedőszemű nefelejtset, s mindeniknek szerelmet fogad, de megszege, a miért büntetésből végre szomorú agglegénységre jut; a tő legszebb virága tele van regényes képzelgéssel: minden virágra kicsinyléssel tekint, szivecskéje fényesnevű és rangú vőlegény után eped, el is választja magának szép neve után mindjárt a *bajnokfüvet*, de vele boldog nem lehet; a *hajnalka* csábító szavakra hű kedvesét elhagyja, a miért a *napfény* karjai között hervasztó megbánással lakol. De nem folytatom. Majdnem mindenikben magasztalja a női jellem szép vonásait és viszont hibáikat olyan kellemesen rója meg, hogy egyik nőolvasója sem haragszik meg érte, mert a virág eljárásában nem magára ismer, hanem csak egy másik nőre.

Tompának allegóriáiban és allegorikus lyrai verseiben is, a melyek között szintén vannak erkölcs-filozófiai irányúak, a gondolat soha

sem más, hanem mindig a természetből vett képek köntösébe van öltöztetve.

Az absolut korszak, az ötvenes években a magyar nemzet helyzete szomorú alkalom volt arra, hogy költőink képek alá rejtve mondják el hazafias érzelmeiket. Ez időből legsikerültebbek a Tompa allegóriái. Ő otthon volt e téren. Már megelőzőleg irt virágregéiben s más verseiben szerette természeti képekben mondani el gondolatait. Most hazafiúi mély fájdalmát, politikai érzelmeit énekelte ekképpen.

Nemcsak az időhez, hanem lelkéhez is olyan jól illett ez a forma. A nemzet pedig úgy átérezte szavait, úgy bálványozta az allegóriák költőjét! Milyen jól esett a csüggedt magyar léleknek a *madár fiaihoz* intézett azon buzdítása, hogy ne hagyják el a vihardúlta berket, mely szárnyaikat növelte.

„Most, hogy a szél összevissza tépte:
Úgy tennétek, mint az emberek?
Elhagynátok idegent cserélve?
Fiaim, csak énekeljete!”

A *sólyom*, mely gazúl elpusztított fészkeért viaskodik, a *terebélyes nagy fa*, melynek ágait annyi zivatar tépte, oldalán annyi sebhelyet hagyott az idő és sok mással együtt a *sebzett szarvas*-ról írt költemény, mind a hazát ábrázolják, annak szeretetét vonzó leírásokkal élesztgetik, míg mások általában az emberi életet példázzák.

Nem allegorikus lyrai költeményeiben is lépten-nyomon vannak megszemélyesítve növények, állatok, ásványok és tünemények egyaránt. Nehányszor természeti erők tündér képében vesznek részt a költőnek az emberek gyönyörködtetését és tanítását célzó munkálkodásában. Beszédbe elegyedik patakkal, szellővel, virággal, mohos váromlással. Bajait az érzéketlen emberek helyett a résztvevő természetnek panaszolja. Mikor szíve hazafiúi fájdalommal és az emberek gonoszságai miatt való elkeseredéssel csordultig megtelt, a megérkező *golyá*-hoz fordul ódai lendületű szavaival:

„Házamról jobb, ha elhurcolkodom.
De melyiken tudsz fészket rakni, hol
Kétségbeesést ne hallanál alól?
S ne félhetnél az ég villámitól! —
Csak vissza, vissza! nincs itt kikelet:
Az élet fagyva van s megdermedett!”

Költőnk egészben véve annyira természet-szeretetének hatása alatt áll, hogy ez viszi verseiben szerkezetbeli botlásokba. A természeti hatás miatt többször még allegorikus verseiben is megfélekedzik a főszméről, a fölvetett képről pedig amahhoz nem találó vonásokat mond el, vagy azt aprólékoskodó részletezésekkel szorítja háttérbe. (Példák: *Ózuegy golya*. A *rephény*. stb.)

Lyrai verseibe sem egyszer szó színészes kedveért túlságosan hosszú természet-leírásokat, a mi csupán virágregéiben jöhet kevésbé hiba számba. Azonban leírásai magokban véve, mint költeményrészletek még akkor is szépek, vonzók, ha nincsenek a maguk helyén. S épen, mert szépek, annál nagyobb mértékben befolytnak a költemény egészben való hatásának gyöngítésére.

A maguk helyén színezőnek, élénkítőnek alkalmazott rövidebb leírások lyrájának teljes melegségével bírnak. Szolgáljon például, mi-
kor a költő méhesében énekl:

„Egy nyájas szellőcske belopódzik hozzám,
Könyvem elfordítja, szememet bezárja...
Lágy szendergés lep meg, melyet oda csült a
Szellő és a méhek altató dongása.“

Tisztán természet-leíró költeménye is több van, melyek közül különösen megérdemlik a figyelmet: a *madárfészek*-nek a csendes boldogságot oly hűen tükröző képe, melyből fennebb pár sort már bemutattam, meg aztán a *pusztának* és nádasainak a Petőfi pusztája mellé bátran odaállítható gyönyörű lerajzolása. *Zivatorjá*-ból, mint a leírásban mutatkozó fenség példája, álljon itt a következő részlet:

„Meg-megrendül a föld, mint egy madárfészek,
Hogy véges lakója csodálkozzék s féljen.
Mint egy óriás eb, a mely tüzet érez:
A vihar vonítva fut át a világon;
Reá kigyúlnak a cikázó villámok,
S az egész mindenség fényes tűzben lángol.“

Megemlítem még az *Erdei lak*-ot, mely a Petőfivel és Kerényivel való költői versenyben született. Összemérni a három leíró költeményt nincs itten helye. A Tompáé igen gyönyörű leírás, de a Petőfié még gyönyörűbb, mert a nélkül, hogy megszűnnék leíró költemény lenni, a végén szabadság-ódává magasodik.

Általában véve is, Petőfi épen oly mélyen érzi a természet szépségeinek hatását, mint Tompa. A kettő között ebben a tekintetben a különbség az, a mi e két verseny-költeményben látható. Tompát kellemes szép érzelmekhez emeli, mély gondolatait megneemesíti a természet; Petőfi merész, nagy gondolatokat olvas belőle; Tompát megörvendezteti, megvigasztalja, gyönyörködteti, tanítja; Petőfit elragadja, lelkesedésbe hozza.

Azonban a Tompa természet-szeretete is, szemben ez általánosan mondott jellemzéssel, néha erősebb hangon nyilatkozik. Hogy e kevés esetből is álljon itt egy mutatvány, ime:

„Ne félj: a holt föld kebelében
Épségben ér tavaszt a mag;
Ne félj: vastag jégtömlőczében
Útját folytatja a patak!
Ne félj: a megnémult madárka
El nem felejtí énekét;
Ne félj: az ember mindörökre
Felejtí — búját, életét!“

(Jégvirágok.)

Magasabb gondolatokhoz is fölemelkedik természet-szeretetének szárnyain, egészen a legmagasabb eszméig, istenig.

„Hozzám a búsult meny dörgése,
S a méhdongás elhatott.
Néztem a volkán égő poklába,
A fénybogárkát simogattam;

Hallám a vihar szárnyát zúgni,
 S az ért kalászt zizegni halkán ...
 S — teremtő Isten! égen földön,
Léted kiáltá minden nékem!''

A feltűntetettek után azt képzelni, hogy a Tompa műzsája csupán a természetben mutatkozó szép iránt van olyan nagy fogékonysággal megáldva, a költő egyoldalú megítélésére vezetne. A társadalmi élet viszonyaiban, az emberi gondolat, érzelem, jellem és erkölcs világában nyilvánuló szépségekhez hasonló meleg vonalmat érzett. A természethatás tehát annyiban fővonás költészetében, a mennyiben szíve érzelmei és gondolatai festéséhez a színeket a természetből válogatta és sok szép gondolatának ez a ragaszkodás adott lételt.

Emberi szenvedélyek megrázó tusáit, mindent feledtető mámort, lángoló szerelmet, vad féltékenységet, zord haragot, kitérő örömet, mély levertséget, a miknek hű festése Petőfi lyráját a világirodalomban is bámult magasságra emeli, a Tompa Mihály szelíd műzsája nem énekelt. Ő is érzett mámort, szerelmet, enyelgett, tréfált; ő is mártja tollát gúnyba vagy humorba; ő is örült, érzett bút, levertséget, fájdalmat, elkeseredést; az ő szívében is élt szeretet barát, család és haza iránt! És mindezen érzelmeit szelíd, borongó lelkének megfelelő módon örökítette meg. És érzelmei mindig mesterkéletlenek, tiszták, mélyek, igazak s ezért szépek és vonzók, mint az anyatermészet.

Ezzel felolvasásomnak végére jutottam. Tanulmányom csak annyiban vala programmszerű, a mennyiben vele egy ujjmútatást akartam adni. Ugyanis én azt, a mit eddig a középiskolai nevelés általában véve meglehetősen elhanyagolt, hogy t. i. a tanár magyar irodalmi fejtegetéseknél és classicus költők olvastatásakor az aesthetikai vonásokat is figyelembe vegye, az ifjúság érzelmvilága formálására, nagyon szükségesnek tartom.

PÉTERFI LAJOS.

A növényi levél és annak legfontosabb élettani működése.

Minden téren, bármerre is tekint szemünk, csak haladást látunk. Haladást iparban, kereskedelemben, haladást a tudományban. Hasonlítsuk csak össze a tudomány jelen állását az előző százakéval, óriási különbséget találunk. Az előző százévek tudományal foglalkozó egyénei munkakörükben minden ágat föl tudtak ölelni; bizonyos mértékben sikeresen is művelni, de ma már lehetetlen.

Korunk tudományal foglalkozó egyéneit, a részletek tanulmányozásába mélyedve találjuk, úgy, hogy még a polyhistor is minden fáradozása mellett a jelenkori tudomány tágas mezejének csak kis részét tudja áttekinteni. Az előző százévek nyelvésze elég foglalkozást talált már a latin és görög nyelv tanulmányozásában; pusztán gyakorlati célokból tanult meg, talán egy-két európai nyelvet is. Ma az összehasonlító nyelvészet, a nyelv képződésének törvényeit keresve, minden embertörzs minden nyelvének megismerését tűzte ki feladatául, és a nagy munkát valóban óriási szorgalommal kezdte meg és folytatja. Mi több, korunk tudósai még a classika philologia körén belül sem szorítkoznak már kizárólag azon iratok tanulmányozására, melyek művészi tökélyük, eszméik éle vagy tárgyak fontossága által örök időkre a költészet és próza mintáivá váltak; hiszen egy régi író bármely töredékes írata egy pedáns grammaticus, vagy bizantikköltő bármely jegyzete, egy római tisztviselő törött sírköve, melyet talán Magyarország, Spanyolország vagy Afrika valamely zugában találnak, hírmondó vagy bizonyíték gyanánt szolgálhat, mely annak idején és helyén fontossá válhatik. Eként a kutatók egy más csoportjának tevékenységét azon óriási vállalat veszi igénybe — fölkeresni a classikus ókor minden maradványát, azokat összegyűjteni és rendezni, hogy későbbi használatra készen legyenek. A tudósok más csoportja belemélyed a történeti kútfők poros aktáinak tanulmányozásába. Fölkutatja az állami és városi levéltárakat, átvizsgálja azok tartalmát, az abban foglalt emlékiratokat és életleírásokat. Mások a hieroglyphák kibetűzésével töltik idejüket. Minde tudományokban a kutatás köre még folyvást nagyobbodik, de jobban és rohamosabban nagyobbodik és nagyobbodott ez a természettudományok különböző ágaiban. E tudományokban a munkakör ebben a százévben s ezzel kapcsolatban a haladás és az elért eredmény oly nagy, hogy méltán büszkék lehetnek a természettudományokkal foglalkozó egyének az elért eredményekre. A természettudományok e százévben tett haladá-